Rok staszicowski

Początki zrzeszania się polskich inżynierów przypadły na okres aktywnej działalności Stanisława Staszica (1755-1826), którego życiowa dewiza głosiła: „być narodowi użytecznym”. A ponieważ praktyczna praca na rzecz społeczeństwa, zmieniająca na lepsze warunki życia ludzi, była i jest motywem przewodnim twórców cywilizacji, a szczególnie w obszarze twórczości technicznej hasło to stało się mottem działań stowarzyszeń naukowo-technicznych.

Rok 2026 został przez Sejm RP ogłoszony w Polsce Rokiem Stanisława Staszica w 200. rocznicę jego śmierci (20.01.1826). Rada Krajowa FSNT-NOT uznała, że należy w środowisku organizacji technicznych podkreślić ten fakt szczególnie w 2026 r.

Zdolny i pracowity

Stanisław Staszic urodził się 6.11.1755 w Pile. Pochodził z rodziny mieszczańskiej co w Polsce szlacheckiej nie ułatwiało startu i kariery zawodowej. Jego dziadek, ojciec byli burmistrzami w Pile. Dzieciństwo i młodość przypadły na lata panowania (1733-1763) Augusta III Sasa z dynastii Wettinów i ostatniego króla Polski Stanisława Augusta Poniatowskiego (1764-1795). Był to w Europie czas Oświecenia. Działali i pisali wielcy jego twórcy m.in.: Wolter, Jan Jakub Rousseau, Monteskiusz, Denis Diderot i Immanuel Kant. W Polsce wybitnymi przedstawicielami Oświecenia byli: Ks. Hugo Kołłątaj i Franciszek Karpiński. Propagowali oni używanie rozumu jako narzędzia kierującego wszystkimi aspektami życia. Głównymi ideami Oświecenia były: racjonalizm, empiryzm, wolność i tolerancja.

Staszic z racji miejsca urodzenia nauki pobierał w Wielkopolsce. Już jako dziecko przejawiał duże zdolności, pracowitość oraz zainteresowanie nauką. W wieku 15 lat przetłumaczył z języka francuskiego słynne dzieło Ludwika Racine „O religii”.

W 1778 r. ukończył Liceum Ogólnokształcące Marii Magdaleny w Poznaniu, a także Kolegium Jezuitów również w Poznaniu, po ukończeniu którego został księdzem. Dalej w 1778-1779 kształcił się we Francji (nauki fizyczne i przyrodnicze) w Collège de France i Niemczech w Lipsku oraz Getyndze. Po powrocie do kraju w 1781 r. objął posadę nauczyciela synów kanclerza Andrzeja Zamoyskiego. W czasie pracy u Zamoyskich uzyskał doktorat obojga praw uzyskany na słynnej Akademii Zamojskiej, w której był wykładowcą języka francuskiego (do 1784). Jednocześnie wraz z Zamoyskim wyjeżdżał na kilka miesięcy do Austrii i Włoch.

Jako ksiądz 9 lipca 1778 r. otrzymał kanclerstwo kolegiaty szamotulskiej i dochody z dóbr Jankowice. Z kanclerstwa ustąpił 2 grudnia 1796 r. Według ksiąg parafialnych był też proboszczem w Turobinie i rektorem w Czernięcinie (1788-1791).

Idee Oświecenia

W pierwszych latach Sejmu Czteroletniego zamieszkał w Warszawie. Wspierał działania reformatorów Rzeczypospolitej, mające zapewnić jej rozwój i bezpieczeństwo. Głosił idee Oświecenia. Liczył bardzo na światły umysł ówczesnego króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. Popierał hasła Wielkiej Rewolucji Francuskiej (1789). Dążył do zwiększenia tempa nauki w Polsce oraz ograniczenia wpływów oligarchii magnackiej, zmiany stosunków społecznych i przyznania większych praw chłopom. Był wielkim zwolennikiem Konstytucji 3 Maja 1791 r.

Starał się przenosić do kraju dobre rozwiązania, zaczerpnięte z innych krajów, które poznał w czasie podróży po Europie. Podróżował w celach poznawczych również po Polsce i to jemu zawdzięczamy zainteresowanie rolnictwem i geologią oraz Tatrami, gdzie dokonał, jako jeden z pierwszych, wejścia na szczyty Łomnicy i Krywania (czerwiec 1805 r.).

Jako człowiek Oświecenia, żyjący w czasach ogromnych przemian i odkryć w technice (Pierwsza Rewolucja Przemysłowa), uznał za celowe zorganizowanie Towarzystwa Przyjaciół Nauk, którego był współzałożycielem (1800 r.). Towarzystwo to jako instytucja naukowa działało do 1832 r. Był dobrym finansistą, umiał zdobywać środki na realizację celów wspólnych i własnych.

Z wykształcenia przyrodnik i filozof rozumiał przemiany gospodarcze i społeczne wywołane rewolucją przemysłową. Bardzo wspierał działania mające na celu przeniesienie na teren kraju wiedzy i umiejętności technicznych. Wybiegał spojrzeniem daleko w przyszłość, zdając sobie sprawę że świat wszedł w nowy etap rozwoju, w którym technika będzie odgrywać znaczącą rolę. Nie była to wówczas świadomość powszechna, szczególnie w zacofanej technicznie Polsce, podzielonej między trzech zaborców.

Był współorganizatorem w 1800 r. Towarzystwa Przyjaciół Nauk, dla którego 1801 r. zakupił w Warszawie budynek. Dziś jest to siedziba Polskiej Akademii Nauk. W latach 1808-1826 pełnił funkcję Prezesa tego Towarzystwa. Założył w 1800 r. Zespół Pracujących Naukowo Techników Polskich Warszawskiego Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.

Często zadajemy sobie pytanie, czy ojcem zrzeszania się polskich inżynierów była właśnie ta sekcja, czy założone w Paryżu w 1835 r. przez gen. inż. Józefa Bema Towarzystwo Politechniczne Polskie. Niewątpliwie jednak oba odegrały dużą rolę w uświadomieniu bardziej wykształconej części społeczeństwa roli, jaką w nowoczesnych państwach zaczyna odgrywać technika. Zdawał sobie również sprawę, że pomimo braku własnego państwa do kraju muszą dotrzeć i być wdrożone odkrycia i wynalazki, będące rezultatem rewolucji przemysłowej.

W tym celu podejmował działalność polityczną w Księstwie Warszawskim, stworzonym przez Napoleona oraz powstałym na Kongresie Wiedeńskim w 1815 r. Królestwie Polski (Kongresówka) z carem Mikołajem I jako królem Polski. W Księstwie Warszawskim był członkiem Szkoły Edukacyjnej (1807-12). Przywiązywał bowiem ogromne znaczenie do edukacji społeczeństwa. Uważał, że posiadając zasób wiedzy, będzie ono w stanie w mądry sposób przygotować kraj do odzyskania własnej państwowości. Dlatego pełniąc swoje funkcje, starał się reformować szkolnictwo i rozwijać naukę oraz edukację techniczną. Uważał, że przyczynami upadku Rzeczypospolitej były m.in. dominująca rola szlachty, marginalizowanie mieszczaństwa i wyzysk chłopów. Był założycielem pierwszej społecznej organizacji w rolnictwie – Towarzystwa Rolniczego Hrubieszowskiego (1816 r.).

Po upadku Napoleona i powstaniu zależnego od Rosji Królestwa Polskiego pełnił w nim funkcje: członka Komisji Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego od 1815 r., zastępcy ministra oświaty (1818-1824) oraz od 1824 r. ministra stanu. Dużą wagę przywiązywał do uprzemysłowienia kraju. O jego znaczeniu przekonał się podczas swoich podróży po Europie. Wspierał odnowienie i działalności Staropolskiego Okręgu Przemysłowego. Przygotował plan rozwoju: hut żelaza, cynku oraz kopalń m.in. wznowienie wydobycia węgla kamiennego w kopalni „Reden" w Dąbrowie Górniczej.

Dla edukacji

St. Staszic jako geolog i badacz przyrody widział duże możliwości, jakie daje rozumne wykorzystanie zasobów naturalnych. W latach 1816-1824 był generalnym dyrektorem Wydziału Przemysłu i Kunsztów w Królestwie Polskim.

Zdawał sobie sprawę, że świat wszedł na drogę szybkich zmian wywołanych nowymi odkryciami naukowymi i ich wykorzystaniem w technice. Uważał, że aby nadążać za

tymi przemianami, trzeba wzmocnić edukację i położyć nacisk na zorganizowanie szkolnictwa technicznego. Był współorganizatorem Akademii Górniczej w Kielcach. Do tradycji tej szkoły nawiązuje dziś powstała w 1919 r. w Krakowie Akademia Górniczo-Hutnicza nosząca imię Stanisława Staszica. Zainicjował powstanie 4.01.1826 r. w Warszawie Szkoły Przygotowawczej do Instytutu Politechnicznego w Petersburgu. Szkoła ta zapoczątkowała powstanie Politechniki Warszawskiej, która w 2026 r. obchodzi 200-lecie narodzin.

Stanisław Staszic był autorem wielu opracowań i publikacji zarówno o charakterze praktyczno-społecznym, jak i naukowo-przemysłowym. Należy tu wymienić: „Uwagi nad życiem Jana Zamoyskiego", w których zawarł idee inicjujące Sejm Czteroletni. Poglądy zawarte w „Uwagach" kontynuował w dziele „Przestrogi dla Polski", gdzie pisał o tym, że życie społeczne nie może przekreślać praw natury. Jednocześnie odniósł się do ustroju Rzeczypospolitej szlacheckiej (jej wad i zalet), a także do ważnego, rodzącego się wówczas pojęcia narodu. Pod koniec życia opisał Góry Izerskie i Karkonosze, wykorzystując swoje doświadczenia podróżnicze.

Pamiętamy

St. Staszic zmarł 20.01.1826 r. Spoczywa przy kościele Kamedułów w Warszawie na Bielanach. Jego pogrzeb był swego rodzaju polską manifestacją patriotyczną. Jeszcze przez wiele lat po jego śmierci na grobie St. Staszica gromadziła się warszawska młodzież oraz członkowie różnych instytucji i organizacji polityczno-wolnościowych. Realizowaną całe życie służbę społeczeństwu i krajowi potwierdził w swoim testamencie, zapisując większość swojego majątku na cele społeczne i wsparcie ubogich. Dobra w Hrubieszowie przekazał na rzecz tamtejszych włościan, pieniądze zostały podzielone pomiędzy: fundusze założycielskie domu zarobkowego dla ubogich oraz Szpital Dzieciątka Jezus, Instytut Głuchoniemych i Szpital Marcinkanek.

Sto lat temu (1926 r.) w setną rocznicę śmierci St. Staszica, zostały zorganizowane w Warszawie uroczystości kościelne i państwowe upamiętniające jego postać, czyny i dorobek. Przez następne lata, szczególnie w czasie okupacji niemieckiej i PRL, grób został zaniedbany. Jego odnowienia podjęła się AGH w Krakowie, głównie dzięki staraniom ówczesnego rektora prof. dr hab. inż. Ryszarda Tadeusiewicza oraz Stowarzyszenia Wychowanków uczelni.

Obecnie w Polsce praktycznie w każdym większym mieście jest pomnik St. Staszica, wiele ulic nosi jego imię. Jest on również patronem trudnej do zliczenia liczby szkół różnego poziomu.

Ewa Mańkiewicz-Cudny

Prezes FSNT-NOT